

УДК 378.147:78

Т. В. ГОРОБЕЦЬ

кандидат педагогічних наук, викладач-методист

В. А. ШКОБА

викладач-методист

Луцький педагогічний коледж

ПІДГОТОВКА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО МУЗИЧНОГО КЕРІВНИКА ТА ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розкрито поняття та механізм самореалізації майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва під час навчання у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: самореалізація, музичний керівник, вчитель музичного мистецтва.

Багато питань щодо опанування механізму самореалізації в процесі професійного становлення майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва досі не дістали належного обґрунтування в науково-методичній літературі.

Мета статті – висвітлити актуальність опанування механізму самореалізації в процесі професійного становлення майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва під час навчання у вищих навчальних закладах.

Завдання статті – розкрити значення самореалізації в процесі професійної підготовки майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва під час навчання у вищих навчальних закладах.

Різні аспекти **соціально-філософського** аналізу щодо феномену людини як *самоцінної монади*, що здатна до вільного *цілепокладання, цілереалізації* й несе індивідуальну відповідальність за характер саморуку в соціумі, висвітлено у працях М. Бердяєва, В. Гумбольдта, М. Кагана, І. Манохи, В. Муляра, Г. Сковороди, В. Тихоновича, О. Чаплигіна, О. Шрамко та ін.

Із погляду психології науковці Л. Анциферова, С. Бубнова, С. Гончаров, Д. Леонтєв, П. М'ясоїд досліджували проблеми виявів *суб'єктності людини* (активності її особистості, свободи, творчості, самодіяльності).

Філософське осмислення *феномену особистості* розглянуто у працях О. Асмолова, Л. Божович. Науковці С. Рубінштейн, О. Спіркін та інші розкрили зміст понять *свідомість* та *самосвідомість*.

Проблема **професійної самореалізації вчителя** знайшла своє відображення у класичній педагогічній спадщині (Ф. Дістервег, Я. Коменський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський та інші), зарубіжних педагогічних концепціях (О. Декролі, Р. Кузіне, М. Монтесорі, П. Петерсон, С. Френе та ін.), у спеціальній галузі вітчизняної психології і педагогіки професійної педагогічної та музично-

педагогічної освіти (А. Алексюк, О. Барбіна, В. Бондар, О. Глузман, І. Зязюн, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, С. Сисоєва, О. Щолокова та ін).

Одне зі стратегічних завдань, визначених у програмі “Освіта” (Україна ХХІ століття), – створення в професійно-освітньому процесі країни умов для формування творчої особистості, реалізації та самореалізації її природних задатків та індивідуальних здібностей.

Результатом демократичних перетворень, які відбуваються в сучасному суспільстві, є перенесення акцентів у освітніх системах із масових педагогічних явищ на особистість суб’єктів навчально-педагогічного процесу.

Тенденція індивідуальної особистісної орієнтації освітніх систем України впроваджується шляхом гуманізації та гуманітаризації (підтримка й розвиток особи, створення для неї умов опанування механізму самореалізації, реформування процесу підготовки педагогічних кадрів тощо).

У наш час рівень освіченості й особистісного розвитку учня загальноосвітньої школи залежить не тільки від компетентності та професіоналізму вчителя, а й від його творчої індивідуальності.

На жаль, у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва мають перевагу освітні технології, які здебільшого спрямовані на формування нормативно-рольового ставлення до обраної майбутньої професії, підготовку вчителя-предметника до трансляції основ наукових знань.

Тому музичний керівник та вчитель музичного мистецтва повинні не тільки відповідати вимогам суспільства щодо педагогічної діяльності (любити дітей і свій предмет, ретельно виконувати соціально-професійну роль, вдосконалювати свою педагогічну майстерність тощо), а й прагнути до *творчого виявлення* власної професійної індивідуальності в педагогічній діяльності.

Важливе місце в зазначеному процесі належить підготовці майбутнього педагога до професійної самореалізації як одного з найважливіших засобів самоствердження в житті та основного критерію становлення його особистісної зрілості.

Сутність вищезазначеної проблеми полягає у сприянні успішному опануванню студентами механізму самореалізації в професійно-педагогічній діяльності, його формуванню в процесі професійного становлення на етапі навчання у вищому навчальному закладі.

Переорієнтація свідомості майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва, на наш погляд, повинна починатися з усебічного розвитку особи, її індивідуальності, цілеспрямованого формування здібностей до саморозвитку, самореалізації.

Метою особистісно орієнтованої гуманної *освіти* в умовах ставлення української державності є не стільки прагнення сформувати, і навіть не виховати, а знайти, підтримати людину в людині, закласти в ній механізм *самореалізації* особистості (виявлення творчого потенціалу індивіда, вивчення й створення сприятливих умов для його реалізації).

Проблема самореалізації індивіда в соціальному середовищі не може бути вирішена поза професійною освітою. “Педагогічна освіта не може ігнорувати успадковані наукові, морально-етичні цінності, які є внутрішнім стрижнем і базою формування професійних. Зміст і характер професійної підготовки накладаються не лише на детермінанти уже існуючих особистісних цінностей, а й на фактори самоусвідомлення досвіду” [4, с. 47].

Досліджуючи спадщину греко-римської філософії, виявлено декілька варіантів самореалізації: за Платоном, в ідеальному варіанті сутнісні сили людини повинні реалізовуватись заради держави, в її межах і під її наглядом [12:122]; за Сократом, рушієм самореалізації виступає прагнення людини до самовдосконалення, любов до мудрості, прагнення її досягти [10:98]; за Аристотелем, головна сфера виявлення сутнісних сил вільнонародженої людини – це дозвілля. З огляду на виокремлену нами проблему зазначимо, що Аристотель одним із перших порушив питання професійної самореалізації людини в контексті професіоналізму, який визначає ефективність опрідметнення сутнісних сил людини, але саме професіоналізм, на думку філософа, перетворює людину на раба діяльності, до якої у неї є здібності [10, с. 13].

Г. Сковорода розвиває педагогічну концепцію самореалізації, саморозвитку кожного індивіда як творчої особистості. Педагогіка серця Сковороди – це, насамперед, єдність людини і природи, пізнання і самопізнання, самовиховання і саморозвитку. Це продуктивні і демократичні ідеї, до того ж, із числа вічних для педагогіки [1, с. 67].

Сучасний представник соціально-філософської думки Л. Коган вказує на те, що самореалізація – свідомий, цілеспрямований процес розкриття та опрідметнення сутнісних сил особистості в її різноманітній соціальній діяльності [8, с. 147].

Поняття “самореалізація” виокремлено в наукову категорію В. Шинкаруком: “Самореалізація – свідома, цілеспрямована матеріально-практична, соціальна й духовна діяльність особи, спрямована на реалізацію власних сил, здібностей, обдарувань, можливостей” [14, с. 597].

Н. Сегеда, аналізуючи погляди сучасних вітчизняних представників соціально-філософської, культурологічної думки на проблему самореалізації особистості, дійшла висновку, що її визначення не є суперечливими, оскільки різноманітність формулювання цього поняття пояснюється складним, багатоплановим процесом, який має безліч аспектів аналізу. На думку науковця, у процесі еволюції поняття “самореалізація” в поле зору дослідження потрапляють такі категорії, як індивідуальність особи, її суперечливість і цілісність, розпрідметнення й опрідметнення, культура, свобода, самодіяльність, вибір, самопізнання, самосвідомість, життєтворчість та інші, генезис яких закладений в екзистенціальних та антропологічних філософських концепціях розвитку особистості [13, с. 25].

Н. Сегедою у дисертаційному дослідженні висвітлено витoki глибокого розуміння сутності професійної самореалізації вчителя, закладені у пси-

хологічних дослідженнях сучасних українських психологів-педагогів. Так, О. Вітківська висловлює думку про те, що *самореалізація* – це ствердження себе як неповторної особистості, втілення в життя індивідуальних цінностей, досягнення свідомої мети, реалізація і розвиток здібностей, що відбувається у взаємодії особистості з навколишнім світом. Це виявлення внутрішнього через зовнішнє, потенційного – в актуальному. За О. Вітківською, професійна діяльність – це основа індивідуальної самореалізації особистості. “Шлях до професійної самореалізації зумовлений певним професійним вибором, який окреслює професійне й соціальне середовище, в якому людина стверджує себе як особистість і професіонал, надає певного напрямку головним подіям її життя” [3, с. 175].

Сучасним науковцем О. Олексюк розкрито значення творчої самореалізації майбутнього фахівця-музиканта. Науковець пропонує педагогічну концепцію формування здатності до творчої самореалізації студентів музичних спеціальностей у вищих навчальних закладах і робить висновки для теорії музичної освіти: “Творча самореалізація майбутнього фахівця-музиканта в інтерпретаційному процесі охоплює весь шлях індивідуальної мети – від першої думки про художню ідею твору і аж до її виконавського втілення. Джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру актуалізації духовних сил в цьому процесі” [11, с. 120].

О. Апраксина, О. Горожанкіна та інші вважають, що *музичне мистецтво* є найбільш природним засобом самовиявлення людської сутності, в цьому полягає його людинотворча, гуманістична функція [6; 7].

Л. Бела, О. Олексюк та інші доводять, що *самореалізація музиканта* сконцентрована у його виконавській інтерпретації музичного твору. У цьому контексті зрозумілим є те, що більшість дослідників з питань професійної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів у вирішенні виокремлених ними проблем зосереджують свій науковий інтерес на використанні у ролі “формуючого засобу” вдосконалення різних пластів спеціально-предметного потенціалу вчителя музики [2; 11].

Таким чином, досліджуючи цю проблему, ми дійшли висновку: педагогічний аспект теоретичних передумов підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації ґрунтується на концептуальних положеннях особистісно орієнтованого освітнього процесу, в якому вчитель – відповідальний суб’єкт співпраці та співтворчості з учнем. Вищезазначене сприяє розвитку професійної індивідуальності самого вчителя та сприяє взаєморозвитку учасників зазначеного процесу.

Професійна самореалізація вчителя – це одночасно характеристика його індивідуальності, цілісності особистості та рівня соціальної активності, що виявляється у педагогічній майстерності, педагогічній творчості та професійно-педагогічній культурі.

За О. Олексюк, нормативно-регулятивними механізмами творчої самореалізації майбутнього фахівця-музиканта є музично-естетичний тезау-

рус, естетичний смак, ідеал, ціннісні орієнтації та світоглядна установка [11, с. 120].

На думку О. Музальова, “[...] механізм творчої самореалізації майбутнього вчителя музики зумовлений такими дидактичними вимогами: оволодіння уміннями і навичками художньо-педагогічної інтерпретації музичних творів, набуття індивідуального педагогічного досвіду; уміння творчо репродукувати гуманістичну сутність музичного мистецтва; розуміння ролі музичного виховання у системі загальноосвітньої школи (ЗОШ) і дошкільного навчального закладу (ДНЗ)” [9, с. 109–111].

Відомо, що вчитель музики реалізує свій творчий потенціал шляхом “подвійного” спілкування – з твором музичного мистецтва і вихованцями, які сприймають цей твір в інтерпретації наставника. Адже саме в синтезі художньо-естетичного й педагогічного спілкування відбувається реалізація авторського задуму музичного твору шляхом його художньо-педагогічного трактування вчителем музики.

Усі предмети навчального плану коледжу спрямовані на формування у студентів не тільки професійних умінь та навичок, а й механізму майбутньої педагогічної самореалізації.

Велике значення в опануванні механізму самореалізації в процесі професійного становлення майбутніх музичних керівників та вчителів музичного мистецтва під час навчання у вищих педагогічних закладах належить *педагогічній практиці*, що висвітлюється сучасними дослідниками як особливий вид навчальної роботи, спрямований на формування у майбутнього педагога основних професійних якостей у процесі педагогічної діяльності.

На думку Т. Горобець, практика з музики студентів педагогічного коледжу в ДНЗ та ЗОШ визначається як особливий вид навчальної діяльності, спрямований на формування у студента інтересу до обраної професії, здатності до педагогічно доцільного спілкування з дітьми та ефективного застосування набутих загальнопедагогічних і методичних знань та умінь у реальному педагогічному процесі [5, с. 15].

Під час проходження педагогічної практики студенти прагнуть до творчого вдосконалення змісту музично-естетичного виховання дошкільнят та школярів, збагачують репертуар музичних занять у ДНЗ та програму предмету “Музичне мистецтво” в ЗОШ творами з власного музично-виконавського досвіду, доцільно використовують методи активізації пізнавальної потреби дошкільнят та учнів, прагнуть втілити в педагогічному процесі принципи особистісно орієнтованого навчання й виховання. Навчально-виховна діяльність практикантів містить елементи особистісно орієнтованої педагогічної творчості, досягнення цілей особистісно-професійного саморозвитку гармонійно поєднується з розвитком усіх суб’єктів педагогічної взаємодії шляхом використання музичного мистецтва як засобу виявлення сутнісних сил людини та взаєморозвитку.

Висновки. Навчальний процес у вищих навчальних закладах спрямовано на формування у студентів не тільки професійних умінь та навичок, а й механізму майбутньої педагогічної самореалізації. Формування цього механізму майбутнього музичного керівника та вчителя музичного мистецтва відбувається під час вивчення всіх предметів навчального плану та закріплюється в процесі проходження педагогічної практики.

Список використаної літератури

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Белая Н. Л. Формирование творческой активности студентов музыкально-педагогических факультетов педагогических вузов в процессе индивидуального обучения : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Н. Л. Белая. – Київ, 1985. – 212 с.
3. Вітковська О. І. Професійне самовизначення як життєва проблема особистості / О. І. Вітковська // Педагогіка і психологія. – Київ : Педагогічна думка, 1998. – № 3. – С. 171–179.
4. Вовк Л. П. Педагогічна традиція у системі освітніх інновацій / Л. П. Вовк // Пульсар. Науково-популярний журнал. – 2000. – № 9. – С. 45–47.
5. Горобець Т. В. Методичні засади організації практики студентів педагогічних коледжів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. В. Горобець ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – 20 с.
6. Горожанкіна О. Ю. Формування духовної культури студентів музично-педагогічних факультетів вищих закладів освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. Ю. Горожанкіна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1999. – 189 с.
7. Из истории музыкального воспитания : хрестоматия / сост. О. А. Апраксина. – Москва : Просвещение, 1990. – 207 с.
8. Коган Л. Н. Человек и его судьба / Л. Н. Коган. – Москва : Мысль, 1988. – 283 с.
9. Музальов О. Основи теоретичної і практичної підготовки спеціаліста музично-педагогічного профілю / О. Музальов // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 3. – С. 108–115.
10. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз) / В. І. Муляр – Житомир : ЖІТІ, 1997. – 214 с.
11. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. / О. М. Олексюк ; Київський ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 1997. – 50 с.
12. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги / К. Поппер. – Київ : Основи, 1994. – Т. 1. – 444 с.
13. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Н. А. Сегеда. – Київ, 2002. – 170 с.
14. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Голов. ред. УРБ, 1986. – С. 597.

Стаття надійшла до редакції 13.02.2016.

Горобець Т. В., Шкоба В. А. Подготовка к профессиональной самореализации будущего музыкального руководителя и учителя музыки в высших учебных заведениях

В статье раскрыты понятие и механизм самореализации будущих музыкальных руководителей и учителей музыкального искусства во время обучения в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: самореализация, музыкальный руководитель, учитель музыкального искусства.

Horobets T., Shkoba V. Preparing of Future Music Teachers to Professional Self-Actualization at Higher Educational Institutions

The article considers the recent researches and publications on the mechanism of professional self-actualization. The authors examined various aspects of socio-philosophical analysis of the human phenomena as self-monads, capable to free goal-setting and goal realization.

In terms of psychology the problems of expressions of human subjectivity (activity of the individual, freedom, creativity and initiative) are highlighted. Researchers discovered the meaning of consciousness and identity.

In the article the problem of teacher professional self-actualization is discovered in the context of the classical pedagogical thought, in the field of special psychology and pedagogy and professional education.

The authors selected the tasks of Music teachers and underlined the necessity to identify their own creative professional identity in educational activities.

The article discusses the mechanism of students' successful mastering of strategies of self-actualization in professional and educational activities, their formation in the process of professional development at the stage of study in high school.

The authors found the problem of self-actualization of the individual in the social environment, the role of professional education in the formation of the framework of definite mechanism. The researchers characterized several variants of self-realization after Plato, Socrates, Aristotle, Skovoroda.

This study highlights the views of representatives of modern social and philosophical thought about self-actualization and fulfillment (L. Kogan, V. Shynkaruk etc.); the sources of deep understanding of the nature of teacher professional fulfillment in psychological studies of modern Ukrainian psychologists, educators (O. Vitkovska) are considered; the value of creative self-actualization of the future professional musician is disclosed (O. Oleksyuk, N. Szeged) the ways of self-actualization of musician are characterized (L. Bell, O. Oleksyuk, A. Muzalov etc.).

The authors identified the role of teaching practice in the mastering of mechanism of self-actualization in the professional development of future Music teachers and formulated the concept of teaching music practice of pedagogical college students.

Key words: *self-actualization, music teacher in a kindergarten, music teacher in a secondary school.*